

Флоровски, Г. (2005), *Црква је Живој* : Изабране беседе, есеји и сћу-
гије, Београд.

Фундулис, Ј. (2004), *Литургија I : Увод у свето бојослужење*, Краљево.

Шмеман, А. (2008), *Водом и Духом*, Манастир Хиландар.

Шмеман, А. (2004), *За живој светиа*, Манастир Хиландар.

Шмеман, А. (1992), *Литургија и живој*, Цетиње.

Примљено: 21. 10. 2013.

Исправљено: 5. 11. 2013.

Одобрено: 25. 11. 2013.

UNDERSTANDING OF THE HOLY SACRAMENT OF MARRIAGE IN THE TRADITION OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH

Nenad D. Mijalković

Serbian Orthodox Seminary of
St. Cyril and Methodius, Niš

Summary: This paper will present an overview of liturgical – theological understanding of the Holy Sacraments of Marriage throughout history. Explanation regarding the sacrament will follow the appropriate certificates from the Holy Scripture, as well as works of certain early Christian Fathers of the Church. Then, it will be presented relevant theological, sacramental aspects of the Middle Ages, the age of Scholasticism, the Council of Trent, and finally, the Second Vatican Council, where we will leave out the theological thinking of some prominent Roman Catholic and Orthodox theologians of the Holy Sacrament of Matrimony. In this work we put emphasis on consideration of liturgical – theological sense Holy Sacraments in accordance with its ecclesiological, Christological, eschatological, pneumatological and experience in the life of the Church.

Key words: Holy Sacrament, Marriage, Roman Catholic Church, the Eucharist, the council, Christ, love, freedom, martyrs.

БОНИФАЦИЈЕ – МИСИОНАР И(ЛИ) РЕФОРМАТОР

Ивица Чаировић*

Православни бојословски
факултет Универзитета
у Београду

Апстракт: Ишчињавајући жиције Светој Бонифација уочавају се кључни тренуци који су везани не само за њега, већ и за историју хришћанске Цркве на Западу, тако да може да се каже да овај рад иницира поновно чишање и анализу историјских извора који су везани за англосаксонске мисионаре и њихов однос према германским племенима на континенталном делу западне Европе. Са групе стране, основни циљ рада је да се опише Свети Бонифације као мисионар и као реформатор, односно колико је на његово деловање утицао папа.

Кључне речи: Бонифације, мисионар, реформатор Цркве, папа.

Увод

У свим историјским раздобљима – како на Западу, тако и на Истоку – увек је једна личност била покретач реформи, мењања менталитета, или чак увођења нових тенденција. У периоду VII и VIII века у Цркви на Западу, један од истакнутијих црквених великодостојника био је Бонифације, касније назван апостолом Германа. Да ли је он био проповедник, мисионар или само реформатор, и каква је била његова улога у ширењу хришћанства и у реформисању Цркве у Франачкој, требало би да се покаже у ширим студијама, а овај текст је приказ Бонифацијевог житија са посебним акцентима на неке од догађаја из његовог живота који би могли да разјасне његову личност и однос историографа према њему у XXI веку.

* chivica@gmail.com.

1.1. Извор

Житије Светиої Бонифација од Вилибалда, написано је пре 769. године и посвећено је епископу Вирцбурга Мегингозу и Лулу. Левисон¹ је нагласио да је, иако неадекватно и некомплетно, житије састављено у XI веку донело комплементарне наративне делове засноване на причама из периода у коме је живео Бонифације.² Обим дела није дозволио да буду подробније описани догађаји из Бонифацијевог живота, али оно што је описано од мисионарских подухвата и детаља из његовог живота више припада оном периоду када је он живео у континенталном делу Европе. Врло важно је што је у делу описан долазак младог Винфрида (Бонифацијево острвско име) у Кентербери и најраније сведочанство о сабору западних Саксонаца. Опис мучеништва Светог Бонифација и групе мисионара са њим од паганске руке такође је значајан историјски извор.

Поред овог извора, који може да се посматра са различитих аспеката, важно је споменути и Бонифацијева писма која су умногоме помогла састављачу житија да хронолошки поређа догађаје из Бонифацијевог живота са нагласком на неке теме о којима је он писао и проповедао.³

2.1. Житије⁴

Бонифације је, још као Винфрид, током образовања у манастирима у Екситеру и Нурслингу задојен бенедиктинским правилом и римском богослужбеном праксом. Већ тада је имао осећај за ред у

¹ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, уредник W. Levison, MGH SRG LVn, Hanover (1905).

² Џејмс Палмер говори да је Лул, као Бонифацијев наследник, наставио истим путем, али да такав случај није био и са њим, јер га наследник Рикулф не представља у добром светлу. Тек у XI веку Отлох описује Лула, који је наследио Бонифација, као светитеља, али са дистанце од, безмало, три века. Са друге стране, самог Бонифација тек Вилијам из Малмбјурија цени као светитеља који се борио за Цркву, односно који је критиковао неморал и мане англосаксонских краљева. Треба подвући и Палмерову констатацију да се први помен Лула у Енглеској поклапа са успостављањем добрих односа Малмсбјурија, Мајнца и Утрехта. Cf. Palmer, J. The 'vigorous rule' of Bishop Lull: between Bonifatian mission and Carolingian church control, *Early Medieval Europe*, 2005, Volume 13, Issue 3, 249–276.

³ Писма Светог Бонифација – Talbot, C. H., *The Anglo-Saxon Missionaries in Germany, Being the Lives of SS. Willibrord, Boniface, Leoba and Lebuin together with the Hodoepicron of St. Willibald and a selection from the correspondence of St. Boniface*, (London and New York: Sheed and Ward, 1954); Noble, Thomas F. X.; Ephraim Emerton. *The Letters of Saint Boniface*. Columbia UP 2000; Rau, Reinhold, *Briefe des Bonifatius; Willibalds Leben des Bonifatius*. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters IVb. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1968; St. Boniface, Archbishop of Mainz, *English correspondence, being for the most part letters exchanged between the Apostle of the Germans and his English friends*, University of Toronto Libraries 1911.

⁴ Превод Бонифацијевог житија са обимним коментарима доноси Талбот у књизи Noble, Thomas F. X.; Head, Thomas, *Soldiers of Christ: Saints and Saints' Lives*, Penn State University Press 2011, 107–141.

Цркви и био везан за Рим.⁵ Поред тога, Бонифације је широко образован у поменутих манастирима у атмосфери општег научног и књижевног процвата, а посебно је на њега утицала кентерберijsка школа Теодора и Адријана,⁶ али је – посебно у духовности – трпео и келтски утицај. Бонифације је поред својих писама – као сведочанство једног златног англосаксонског периода – оставио и песме, нека граматичка и метричка разматрања. Све то заједно Бонифација је уобличио у импресивног проповедника и делотворног учитеља. У писмима се запажа библијски дух и ум. Свето Писмо тумачи углавном алегоријски, као и сви његови претходници у Цркви у Енглеској,⁷ што је утицало на многе потоње монахе, монахиње и мисионаре.

Поред образовања, у раној младости у Енглеској је стекао и дипломатске манире и искуство. На предлог неколико игумана, краљ Весекса Ине га изабира за свог представника у преговорима са архиепископом Кентерберија.⁸

2.2. Бонифација, као већ познатог монаха, 717. године бирају за игумана манастира Нурслинг. Ипак, тај избор је пао у тренутку када – иако пун елана за проповед – доживљава мисионарски неуспех у Фризији. Следеће године Бонифације други пут одлази са Острва, и то у Рим како би од папе добио дозволу и благослов за мисионарење. Папа Григорије II му, 15. маја 719. године, даје благослов да проповеда незнабошцима, а тај документ је најранији у историји пример овакве врсте благослова и дозволе да неко мисионари међу паганима.⁹

Том приликом папа мења Винфриду име у Бонифације, као што је и претходни папа Сергије променио име Вилиброрду, англосаксонском мисионару у Фризији.¹⁰ Разлика је у томе што је Бонифације за-

⁵ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 21. 3. 2011.

⁶ Lapidge, Michael, „The school of Theodore and Hadrian“, *Anglo-Saxon England*, Volume 15, Cambridge University Press 1986, 45–72.

⁷ Опширније о употреби алегоријског типа егзегезе види у Bailey, Elizabeth, „The Tabernacle as an Allegory of Faith in Anglo-Saxon England: The Codex Amiatinus and the Venerable Bede“, *Medieval Perspectives*; 2002, Vol. 17 Issue 2; Irvine, Martin, „Bede the grammarian and the scope of grammatical studies in eighth-century Northumbria“, *Anglo-Saxon England*, Volume 15, Cambridge University Press 1986, 15–44.

⁸ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 21. 3. 2011.

⁹ Шесто писмо у низу говори о благослову папе Григорије Бонифацију да несметано проповеда међу Германима – *Писма Светиої Бонифација*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/boniface-letters.asp>, посећено 25. 3. 2011.

¹⁰ Cf. Чаировић, Ивица, „Служба викарног епископа у 8. веку у Западној Европи“, *Теолошки погледи* XLVI (2013), 1, 173–188.

држао своје ново име, док је Вилиброрд промену имена схватио као символ, а не као реалност.

На овај начин је зачета прва ћелија Цркве међу германским племенима. У оквиру заклетве Бонифације је папи обећао да неће заједничарити са епископима који нису на светоотачком путу и заклео се да ће о њима да извести папу. Бонифације је заклетву схватио врло ревносно, што се види и из његовог односа према епископима који су били блиски франачком двору и који нису живели по монашким канонима.¹¹ Овом заклетвом је Бонифације своју мисионарску зону – односно поверен му народ – довео у блиску везу са Римом, више него што је било која епархија у Цркви у Франачкој имала везе са Римом.¹² Римски утицај на Цркву у Енглеској, на свим пољима, постао је практично и остварен у оквиру епархија и мисионарских области где су англосаксонски епископи и мисионари проповедали Јеванђеље паганским племенима.¹³

Бонифације је мисионарска искуства стицао уз Вилиброрда, међу Фризима, 716. и 719. године, када је помагао већ остарелом Вилиброрду у напорима да се обнови Црква у Фризiji. Његов други долазак Вилиброрд је хтео да искористи да Бонифација постави за свог викара, како би му помагао, али је то овај одбио – вероватно – зато што је желео да самостално мисионари.¹⁴ Он је 721. године напустио Фризiju. Одлучио је да је далеко битније да проповеда у централним областима Германије, те је 719. године приликом повратка из Рима отишао у Тирингију, где се хришћанство тек зачињало, али се уједно и кварило реликтима паганских обичаја који су се мешали са хришћанским услед чега су настајале мање јереси које су подривале црквени систем и догмате. У то време, основана су три манастира: код Марбурга, у Хесеу и код Готе у Тирингији. Монашко правило Светог Бенедикта поред Енглеске и Галије, сада је било примењивано и у Германији.¹⁵

¹¹ „The Oath of Boniface to Pope Gregory II“ (1905), Thatcher, Oliver J., *A Source Book for Mediaeval History. Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age*, 723.

¹² Wallace-Hadrill, J. M., *The Frankish Church*, (Oxford History of the Christian Church), Oxford University Press, USA 1984, 101.

¹³ Godfrey, John, *The Church in Anglo-Saxon England*, Cambridge University Press, 2009, 220–230.

¹⁴ Levison, Wilhelm, *England and the Continent in the Eighth century*, The Clarendon Press 1949, 75, фуснота 2.

¹⁵ *The Rule of Saint Benedict* (Dumbarton Oaks Medieval Library), превод Bruce L. Verner, Harvard University Press, 2011, 230–244, а посебно у *Appendix A: Paul the Deacon, Letter to Charlemagne*.

2.3. После десет година мукотрпног мисионарског рада Бонифације је своју службу и своју епархију подигао на виши ниво. Од папе Григорија III је, највероватније 732. године, добио посебну част – баш као и архиепископи у Енглеској¹⁶ – у виду палијума.¹⁷ Пошто је обласна организација Цркве у Франачкој ишчезла, англосаксонски мисионари су – почев од Вилиброрда и његових мисионара у Фризiji – вратили систем и ред у Цркву северозападне Европе, те су оснивали епархије и формирали епископоцентричну структуру.¹⁸

Из перспективе сагледаних докумената и свих историјских околности, може се истаћи да је за читав след догађаја заслужан Бонифације, који ће постати глава Цркве међу германским племенима. Међутим, еклисиолошки гледано поступак Бонифацијевог уздизања на ниво архиепископа био је неприхватљив јер је он био митрополит без епископа са којима би сачињавао сабор, а посебно **што је** био митрополит без митрополије.¹⁹ Остаје нејасно да ли је Карло Мартел, као најјачи представник **световних** власти, забранио оснивање епархија или су тај поступак забранили епископи у Франачкој у областима реке Рајне.²⁰

2.4. Црква међу германским племенима била је у добром односу са Римом због Бонифација, који је баш тамо и хиротонисан, који је од папе добио мандат за мисионарење, и коме је папа дао достојанство архиепископа. Бонифације је слао извештаје папи о свом раду у неколико наврата, али је и од папе тражио да се разјасне неке недоумице са којима се сусретао на терену.²¹ За Цркву у Германији је најбитније да се зна какав је однос Бонифације желео да оствари са Римом, јер када је папа Григорије III (731–741) умро он је одмах од новог папе Захарија (741–752) затражио да и даље *нагледа и контролише* мисионарске области.

2.5. Прекретница у Бонифацијевом мисионарском раду се догодила 738. године када је Карло Мартел победио Саксонце у Вестфалији. На тај начин се отворила још једна област за проповедање англосак-

¹⁶ Lapidge, Michael; Blair, John; Keynes, Simon; Scragg, Donald, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, Wiley-Blackwell, 2013, 422.

¹⁷ *Истџо*.

¹⁸ Чаировић, И., *нав. дело*, 175.

¹⁹ *Истџо*, 184–186.

²⁰ У вези са овим треба анализирати Riche, Paul, *The Carolingians: A Family Who Forged Europe*. University of Pennsylvania Press 1993, 54–67, јер доноси редефинисане погледе на време када је владао Карло Мартел.

²¹ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 21. 3. 2011.

сонских мисионара паганским германским племенима. Англосаксонски мисионари и Бонифације су били у предности јер су говорили да су они *исти крв и исти кости* са Саксонцима на Континенту које је поразио Карло Мартел,²² те би требало да их саслушају и прихвате хришћанску веру у Једног Бога.²³ Бонифације је писао својим сународницима на Острву да се сви моле заједно да Саксонци у Вестфалији прихвате Христово Јеванђеље и да се крсте.²⁴ На његово писмо одговорио је епископ Лестера који се молио да се исти народ крсти у истој Цркви и пожелео Бонифацију да преобрати паганске Саксонце.²⁵

Све ово је утицало да Бонифације крене по трећи пут у Рим, 738. године, папи Григорију III, који шаље свим Саксонцима писмо да прихвате хришћанство.²⁶ Међутим, апел није уродио плодом и може се рећи да је био преурањен, како због паганског непоколебљивог духа, али и због тога што је победа Карла Мартела над Саксонцима била кратког даха.

Са друге стране, треће Бонифацијево путовање у Рим отворило је ново поглавље у деловању англосаксонских мисионара у северозападној Европи, јер је он сада већ сматран представником и послаником римске катедре у поменутих областима. У Риму су се за пут у мисионарске области – поред Англосаксонаца – пријавили и мисио-

²² Треба подсетити да папа после хиротоније препоручује Бонифација Карлу Мартелу, као реалном владару Франачке државе, те га овај узима у заштиту. Овај позет био је пресудан у ситуацији која је пратила мисионаре у областима у којима су живела германска – ратничка – и паганска племена. Карло Мартел је помагао приликом оснивања манастира и цркава, али је – због недостатка новца – посегнуо за црквеном имовином због чега је био проказан међу црквеним историчарима као изнудитељ и отимач црквене имовине. Опширније види у Fourcace, Paul, *The Age of Charles Martel*, Longman, New York 2000. Међутим, ова насилна позајмица била је неминовност за развој феудалног система на датим просторима, али и за касније осуде историчара на рачун Карла Мартела. О овоме, у завијеној форми, пише и Бонифације у писму бр. 73. Ипак, треба истаћи и чињеницу да Карло Мартел није желео да учествује у црквеним реформама као што је то радио његов син Карломан, који је заштитио Вилиброрда и даривао га, као и његову цркву у Утрехту и његов манастир у Ехтернаху, али је – касније – штитио и Бонифација. Од тада су потпуно хармонизовани односи између франачке доминантне политике и црквених интереса.

²³ Бонифацијево писмо из 738. године у коме пише Енглецима да се моле Једном Богу да и германска племена приме мисионаре са Острва јер су и једни и други – исти народ, а посебно је истакнуто да Бонифације за ову мисију има благослов двојице римских епископа и њихову подршку – *Писма Светиої Бонифација*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/boniface-letters.asp>, посећено 25. 3. 2011.

²⁴ *Истио*.

²⁵ *Истио*.

²⁶ Jasper, Detlev; Fuhrmann, Horst, *Papal Letters in the Early Middle Ages* (History of Medieval Canon Law), Catholic Univ of Amer Pr, 2001, 99.

нари из других народа: Римљани, Франци и Баварци. У римским манастирима је било Англосаксонаца: Винебалд, Бонифацијев рођак; и његов брат Вилибалд.²⁷

Бонифације је добио задатак од папе да организује и надгледа црквене јединице у Баварској, Алеманији, у областима источно од Рајне и у северном делу Германије.²⁸ Папа је такође захтевао да Бонифације у његово име сазове сабор.

2.6. Дакле, тада почиње ново поглавље у Бонифацијевом животу које је знатно краће од претходног, али далеко сврсисходније и са далекосежнијим импликацијама у будућим догађајима, које би требало детаљно истраживати у будућим студијама. Он је добио задатак да систематизује и реформише црквене јединице у областима Јужне Германије која је само номинално била хришћанска. Ипак су у областима Алеманије већ постојале епархије, и то у Базелу, Констанцу, Хуру и Аугзбургу, па је било потребно реформисати саму црквену структуру на тим просторима.²⁹

У Алеманији је епископ био Пирмин, кога је штитио и политички подржавао Карло Мартел, и који је подизао манастире са монашким правилом Светог Бенедикта – Рајхенау (724), Констанц, Мурбах у Алсатији (728), у којима су била духовна средишта за та племена. Слична средишта налазила су се Баварској: Регензбургу, Фрајзингу и Салцбургу. Међутим, у Баварској није било епархија, већ су хришћанске војводе биле потпуно независне у одлучивању. Око 735. године Бонифације је проповедао у тим областима, али и водио расправе са јеретиком Еремвулфом.³⁰ Вероватно се у том временском раздобљу Бонифације спријатељио са младим баварским племићем Штурмијем, који ће касније постати и први игуман манастира Фулде.³¹

У Баварској је стање било шаролико: било је епископа који су бавравили у манастирима, али је било и оних који су – према ирском

²⁷ Levison, W., *нав. дело*, 78–85.

²⁸ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 23. 3. 2011.

²⁹ Дешавања у Алеманији чију је управу преузео Карломан, описује уз посебну анализу Херберт Шуц, који уједно истиче Бонифацијево реформаторско дело на источним просторима које су Каролинзи желели да инкорпорирају у своје краљевство, а касније и царство. Schutz, Herbert, *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts, and Architecture: A Cultural History of Central Europe, 750–900* (Cultures, Beliefs and Traditions Medieval and Early Modern Peoples), Brill Academic Pub, 2004, 31–33.

³⁰ Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 23. 3. 2011.

³¹ *Истио*.

обичају – били лутајући проповедници. Иако је папа Григорије III за епископа у Пасау хиротонисао Вивила³² (у периоду између 731–736), црквена структура и утврђена саборност није постојала. После посете Риму, војвода Теодо – као први ходочасник из Баварске – 716. године од папе Григорија II добија задатак да, у неку руку, припреми план за организовање Цркве у Баварској, по моделу Цркава у Енглеској и Фризији.³³ Иако је папа послао тројицу легата, тај план није уродио плодом. Међутим, сарадња војводе Одила и Бонифација – по његовом доласку из Рима 739. године – условила је развој организоване црквене структуре на поменути просторима. У овим околностима није био потребан митрополит, већ само Бонифације, који је целу црквену област поделио у четири епархије и одредио седишта катедри, углавном у градовима који су имали римску историју. Какво је стање било у Баварској? Из групе англосаксонских мисионара изабрана су тројица који су хиротонисани, на исти начин као што је Вилиброрд изабрао будуће епископе у Цркви у Фризији. У области Хесе – Вита је своју епархијску катедру установио у Бурабургу код Фрицлара, где се налазила црква посвећена Светој Бригити, ирској светитељки чије име се налази у Вилибрордовом календару.³⁴ У Тирингији катедра се налазила у Ерфурту, иако постоји неколико теза о датој катедри – где је епископ био Даданус.³⁵ Још један Бонифацијев ученик – Бургхард био је епископ у Вирцбургу. Вилибалд, Бонифацијев рођак, такође је био хиротонисан и наречен за епархијску катедру на северној обали Дунава између Вирцбурга и Регензбурга, која је била у манастиру Ајхштету у јужној Франконији, који је касније прерастао у мањи град и постао средиште епархије.³⁶

3.1. Бонифације као архиепископ

Ново раздобље у Цркви у Баварској ће почети тек 788. године упоредо са доласком Карла Великог. Десет година касније, на захтев краља, папа Лав III изабрао је Салцбург за митрополитско седиште

³² Herzog, Johann Jakob; Schaff, Philip, *The New Schaff–Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, Vol. II, Nabu Press 2011, 69.

³³ Jaffé, Philipp [Publ.] (1861), „Annales ducum Bavariae a. 508–907“, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* 17, 365–366.

³⁴ Wilson, H. A. (yp.) (1918), *The Calendar of St Willibrord: From MS Paris Lat. 10837: Facsimile with Transcription, Introduction, and Notes*, Harrison and Sons.

³⁵ Herzog, Johann Jakob; Schaff, Philip, *нав. дело*, 168.

³⁶ Cf. Kreitmair, Klaus, *St. Willibald erster Bischof von Eichstätt*, Eichstätt 1987; Held, Konrad, *Hl. Willibald. Leben und Wirken, Legende und Verehrung, Willibald in der Kunst*, Kipfenberg 1987; Baumeister, Richard; Nies, Hildegard, *Der heilige Willibald, erster Bischof von Eichstätt. Sein Leben, sein Wirken, seine Verehrung*, Strasbourg 1994.

Цркве у Баварској. Бонифацијева жеља из 739. године за организовањем устројства Цркве у Баварској у потпуности се испунила шездесет година касније када је папа из Рима послао палијум и епископа Салцбурга Арна уздигао на достојанство архиепископа. Тако је Арно постао први архиепископ Баварске.³⁷

Манастир Хајденхајм близу Гунценхаузена основао је Винебалд, Вилибалдов брат, као једини мешовити манастир – који је био одлика англосаксонског хришћанства – основан у VIII веку у Германији. Овај манастир био је познат у Германији и по још једном куриозитету – када се упокојио Винебалд (761) његова сестра Валбурга постала је игуманија манастира. Дакле, после брата – игумана, сестра је постала игуманија што није била реткост у манастирима у Енглеској, који су се због тога називали и *иородични манастири*.³⁸

3.2. Бонифације је био једини архиепископ за све мисионарске епархије половином VIII века на франачким просторима, али је био старешина и свих аустразијских цркава. У таквом контексту наметало се питање општих реформи у Цркви у Франачкој, које су првенствено тражили црквени великодостојници у Германији како би *каролиншку ренесансу*³⁹ преусмерили на Цркву и њену организацију. Првенствено је требало реформисати дисциплину и свакодневно живљење клирика. Идеје каролиншке ренесансе биле су водиље англосаксонским монасима, који су утицали на Карломана, да уз Бонифацијеву помоћ, сазове 742. године сабор у Аустразији – не зна се тачно у ком месту. Био је то први црквени сабор после 40 година, на коме су представници цркава у Франачкој и Германији успоставили предањски дисциплински поредак и примену канона. На саборским актима по први пут у званичним франачким документима датује се време сабора од рођења Христовог, односно у току Христове ере, што је био англосаксонски утицај,⁴⁰ а уједно је на тај начин заобиђена чињеница да је франачки престо био упражњен, јер је Карло Мартел био само мајордом.

³⁷ Page, Rolph Barlow (yp.) (1909), *The letters of Alcuin*, New York: Forest Press, ep. 174. cf. ep. 179; Brett, Martin; Cushing, Kathleen G. (yp.) (2009), *Readers, Texts and Compilers in the Earlier Middle Ages*, Church, Faith and Culture in the Medieval West, Ashgate, 25.

³⁸ Hamburger, Jeffrey; Marti, Susan (2008), *Crown and Veil: Female Monasticism from the Fifth to the Fifteenth Centuries*, New York: Columbia UP, 13–40; Hollis, Stephanie, *Anglo-Saxon Women and the Church: Sharing A Common Fate*, Rochester: Boydell, 1992; Lawrence, C. H. *Medieval Monasticism*, London, Longman, 1984.

³⁹ Cf. Чаировић, И., „Каролиншка ренесанса – културни препород који је променио Западну Европу“, *Теолошки погледи* XLV (2012), 3.

⁴⁰ Англосаксонци су рачунали време према владавини свог краља, међутим од Беде почиње рачунање од Рођења Христовог, а затим је исто преузео и Вилиброрд у свом *Календару*.

Са друге стране, на сабору је био присутан и каролиншки утицај, али и што је далеко важније – интерес. Карло Мартел је био мајордом без краља од 737. године, а до 743. године борио се да својим наследницима обезбеди ступање на престо или да макар осујети претенденте како би синовима обезбедио право наследства власти. Тако, овај сабор може да се посматра и као савезнички потез са једне стране – Карла Маретла, а са друге стране – Бонифација. Ову тврдњу потврђује и чињеница – написана на документу – да су одлуке донете на сабору објављене у име Карломана, краља и начелника Франака,⁴¹ што је потпуно другачија саборска пракса у односу на саборе у доба Меровинга.⁴² Одлуке које су доношене на тим саборима биле су искључиво епископске, јер су они били ти који су темељили сабор и који су се потписивали после канона и на тај начин им давали легитимитет и ауторитет. Од 742. године одлуке са сабора су давале краљу да их – у своје име – објави као закон.⁴³

Поред наведеног, још једна чињеница разликује овај од претходних сабора, а то је учешће великаша и племића на сабору. У вези са овим је и чињеница да **су најмање два наредна сабора одржана** у марту када се одржавао и војни сабор, на коме су великаши правили планове и креирали будућу политику.⁴⁴

4.1. Бонифације као мисионар

Пошто је Бонифације баштинио григоријанско предање у контексту мисионарења, треба поменути григоријанску методологију христијанизације и проповеди. У Бединој *Историји* сачувана су Григоријева писма у којима саветује игумана Мелита, краља Етелберта, итд.⁴⁵ Постоји извесна противуречност између методологије христијанизације описане у писму игуману Мелиту и оне из писма краљу Етелберту. У

⁴¹ Mckitterick, Rosamond, *The Frankish Kingdoms Under the Carolingians 751–987*, Routledge, 1983, 65.

⁴² Halfond, Gregory, *The Archaeology of Frankish Church Councils, AD 511–768* (Medieval Law and Its Practice), BRILL, 2009, 25–41.

⁴³ Kemble, John Mitchell (1839–48), *Codex Diplomaticus Ævi Saxonici* 1–6, Sumptibus Societatis, <http://www.archive.org/details/codexdiplomatic00kembgoog>, посећено 16. 1. 2012.

⁴⁴ Halfond, Gregory, *нав. дело*, 33–41.

⁴⁵ Још опсежније примере писма него у Бединој *Историји* можемо наћи у *Gregorii I papae Registrum Epistolarum*, 11.9, уредили Ewald, P. и Hartmann, L. M., *MGH Epistolarum*, vols. 1 и 2, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1899, а анализе истих у Grosjean, P. и Deanesley, M., „The Canterbury Edition of the Answers of Pope Gregory I to St. Augustine,” *JEH* 10, 1959, 1–19; Markus, R. A., „The Chronology of the Gregorian Mission to England: Bede's Narrative and Gregory's Correspondence,” *JEH* 14, 1963, 16–30, и Wallace-Hadrill, J. M., „Rome and the Early English Church: Some Questions of Transmission,” у *Early Medieval History* (Oxford: Basil Blackwell, 1975).

другом писму чак се осећа притисак на оне који би требало да мисионаре, док у писму Мелиту каже да је он реална почетна тачка у развоју и примени папине мисионарске стратегије.⁴⁶ Григорије и Бонифације су имали исти циљ приликом мисионарења, а то је: да све оно што није могло да се постигне проповедањем, требало је да се прилагоди потребама паганских племена, како би на тај начин, чак и несвесно, могли да постану припадници нове вере – хришћанства.⁴⁷

У писму Нотхелму из Кентерберија, које је Бонифације написао 735. године, запажа се колико је он уважавао мисионарску методологију папе Григорија, али и Августина.⁴⁸ Маркус наводи да је Бонифације методологију коју су заступали римски првојерарси добијао преко епископа Данијела⁴⁹ јер овај њему шаље апел да проповеда на разумљивом језику германским племенима како би га слушаоци разумели и на тај начин схватили Јеванђеље Христово. Бонифације је следио упутства епископа Данијела, а посебно је радио на томе да се хришћанство фаворизује у односу на многобожачку германску религију.⁵⁰

⁴⁶ Hillgarth, J. N., *Christianity and Paganism, 350–750: The Conversion of Western Europe* (rev. ed. of *The Conversion of Western Europe, 350–750*) (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1986), истиче да су се сви придржавали папине примедбе да би паганске храмове претварали у хришћанске.

⁴⁷ Ово је истакнуто у Keep, David, „Cultural Conflicts in the Missions of St. Boniface,” у *Religion and National Identity*, уредник Stuart Mews, SCH, no. 18 (Oxford: Basil Blackwell, 1982), 50: „Многи од савремених хришћанских обреда имају везе са пре-хришћанским ритуалом тог племена“. Исто је нагласио и Erdmann, C., *The Origin of the Idea of Crusade*, translated by Marshall W. Baldwin and Walter Goffart, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 167–68, када је говорио о моралности ратовања: „Германски менталитет показује позитивне утицаје на напредовање на пољу морала и етичких ставова и понашања приликом ратовања. Када би се Црква сусрела са паганским елементима, било где, она је једноставно њих хтела да инкорпорира у свој етос и обреде и да им да хришћанску димензију, а не да их једноставно одбаци. То се десило и са самом етиком у рату, односно са хероизмом.“

⁴⁸ Bede, I. 27.

⁴⁹ Markus, *нав. дело*, 37.

⁵⁰ Emerton, Ephraim (прев.) (1940), *The Letters of Saint Boniface*, Records of Civilization: Sources and Studies, xxxi, New York: Columbia University Press, 49–50: „Haec et his similia multa alia, quae nunc enumerare longum est, non quasi insultando vel irritando eos, sed placide ac magna obicere moderatione debes. Et per intervalla nostris, id est christianis, huiusmodi comparandae [sic] sunt dogmatibus superstitiones et quasi e latere tangende, quatenus magis confuse quam exasperate pagani erubescant pro tarn absurdis opinionibus et ne nos latere ipsorum nefarios ritus ac fabulas estimant. Hoc quoque inferendum: Si omnipotentes sunt dii et benefici et iusti, non solum suos remunerant cultores, verum etiam puniunt contemptores. Et si hec utraque temporaliter faciunt, cur ergo parcunt christianis totum pene orbem ab eorum cultura avertentibus idololatre evertentibus? Et cum ipsi, id est Christiani, fertiles terras vinique et olei feraces ceterisque opibus habundantes possident provincias, ipsis autem, id est paganis, frigore semper rigentefalso regnare putatur.“

Бонифације је наглашавао вечне награде после крштења, а не нешто што би – само привремено – задовољило народ.

Поред англосаксонских монаха и мисионара Бонифације је, баш као и Вилиброрд, брзо нашао и многе младе Германе који су желели да мисионаре и да помогну у ширењу хришћанства. На тај начин Црква се – источно од Рајне – развијала, што је био плод великог мисионарског елана и ревности.

5.1. Бонифације као реформатор

Из Бонифацијевих писама и писма папе Захарија⁵¹ уочава се потреба за обновом црквеног живота у новим мисионарским областима. Можда је и то све узроковало велики сабор из 747. године, како би се све неправилности и лоша пракса уклонили и – критички речено – како би се све оно што је Беда у *Историји* идеализовао исправило и ставило у истински, хришћански контекст. Кетрин Кабит – у контексту мерсијске доминације у англосаксонској Енглеској – говори о саборима на којима су се сукобљавали мерсијски краљ и епископ; на пример, када је било говора о јурисдикцији над Кентом, што је изазвало размимоилажења између Цркве и политике.⁵²

После Сабора у Клофесхоу (742) направљен је и корак напред у организовању законског устројства – како Цркве, тако и краљевстава – те су епископи са сабора одлазили у своје епархије где су препричавали каноне са сабора својим свештеницима, владарима и племићима. Тако да је све оно на шта је Бонифације упозоравао исправљено, а црквена имовина није била више ограничена владарским аспирацијама.

Закључак

Потребно је сагледати Бонифацијев живот са два аспекта: лична интенција му је била да проповеда Јеванђеље међу паганским наро-

⁵¹ Овај римски епископ је живео у тренуцима када се папство нагло развијало. Фрасето чак истиче да је папа Захарије био кључна личност у политичкој револуцији у Франачкој држави. Понтификат му је обележен живим и комплексним односима са Лангобардима и Франачком, али и са Византијом. Са Лангобардима је папа направио савез, јер је краљ Лиутпранд освојио све области некадашњег Равенског егзархата. Саветовао је византијског цара Константина V да се врати иконопоштовању, иако то Фрасето не спомиње у својој *Енциклопедији*. Бонифација је саветовао да дотадашњег мајордома Пипина Малог, крунише за првог краља династије Каролинга. Ово је врло важно да се подвуче јер је тако папа политички утицао на Бонифација, да поред мисионарског своје реформаторско дело ради уз помоћ владара који би били уз Рим. Cf. Frassetto, Michael, *Encyclopedia of Barbarian Europe: Society in Transformation*, ABC-CLIO, 2003, 375–376.

⁵² Cubitt, C. R. E., *Anglo-Saxon church councils c. 650–c. 850*, London, 1995, 45.

дима; али је папска намера била да Бонифације обнавља запуштenu црквену структуру, која је некада постојала на просторима некадашње Галије и околним областима. Бонифацијеве намере су биле чисте; али се поставља питање да ли је папа желео да обнови црквену структуру из еклисиолошких или политичких разлога.

Из Бонифацијевог житија се види да је он – од детињства – био задојен римском праксом и доживљавао је Рим као апсолутно средиште васељенског црквеног живота. Описи његових путовања у Рим показују да је он био драг гост код папа и да чак саветује папе у вези са неким дисциплинским проблемима; али се из Бонифацијевих писама види и да је и сам тражио помоћ од папа приликом доношења одлука које се тичу црквеног живота. Такав однос је омогућио папи да од Бонифација затражи да заступа интерес Римске Цркве међу паганским племенима, односно на просторима где је некада утицај Рима био веома јак. Сагледавајући шири контекст историјских и политичких импликација деловања Бонифација, али и његовог наслеђа у каснијим вековима, требало би да се дође до закључака који би потврдили тезе о јачању папског примата од VIII века, као и претензије Рима на просторе Франачког царства.

Бонифације је као и сви англосаксонски монаси од ране младости желео да мисионари међу паганским племенима. И поред те жеље и његовог конкретног мисионарског рада у Фризији, Тирингији и осталим областима где су живела германска многобожачка племена, папа у Риму је желео да Бонифације у свом реформаторском раду покуша да обнављајући црквени живот заснован на Светом Предању пренесе многобожачким племенима које крштава свој однос према Риму. На тај начин, новокрштена племена би постала веома јак савезник папи на свим пољима. Све оно што су у англосаксонској Енглеској монаси радили на пољу мисије позивајући се на григоријанско наслеђе и римску богослужбену праксу, папа је желео да усвоје паганска племена у континенталном северозападном делу Европе у VIII веку.

Колико су реформе у Франачкој успеле и колико су могле да утичу на политички живот у англосаксонској Енглеској не може се са сигурношћу ни проценити. Ипак, у писму архиепископа Катберта Лулу – које је написано после Бонифацијеве мученичке смрти – пише да се пракса одржавања локалних сабора на којој су дискутовани проблеми у вези са дисциплином и догматским учењима у Цркви наставила. Како многи историчари наводе, 747. година, односно други сабор у Клофесхоу, била је преломни тренутак у реформама не само у Енглеској Цркви, већ и у Црквама које су биле под утицајем англосаксонских мисионара који су мисионарећи и проповедајући ширили реформа-

торске идеје међу паганским племенима, те су новооснованим хришћанским заједницама, епархијама, остављали реформисане каноне. Дакле, веза Бонифација, односно Бонифацијевог наслеђа међу потоњим генерацијама мисионара, са Енглеском, али и са Римом, јесте дефинисана његовим мисионарским и реформаторским идејама, које је покретао самоиницијативно, али и добијао од епископа Рима.

Библиографија

Извори:

Bede, *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, (уредник Carolus Plummer, *Venerabilis Baedae Opera Historica* [Oxford, 1896].

Willibald, *Vitae Sancti Bonifatii*, уредник W. Levison, MGH SRG LVn, Hanover 1905, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/willibald-boniface.asp>, посећено 21. 3. 2011.

Писма Светиој Бонифацији, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/boniface-letters.asp>, посећено 25. 3. 2011.

Преводи жиџија и прејиске Светиој Бонифацији на савремене језике:

„The Oath of Boniface to Pope Gregory II“ (1905), Thatcher, Oliver J., *A Source Book for Mediaeval History. Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age*, 723.

Benedict of Nursia (2011), *The Rule of Saint Benedict*, Dumbarton Oaks Medieval Library, превод Bruce L. Venarde, Harvard University Press.

Emerton, E. (прев.) (1940), *The Letters of Saint Boniface*, Records of Civilization: Sources and Studies, xxxi, New York: Columbia University Press.

Ewald, P., Hartmann, L. M. (прир.) (1887–1899), *Gregorii I papae Registrum Epistolarum*, Monumenta Germaniae Historica, Epistolae, 2 vols., Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

Jaffé, P. [Publ.] (1861), „Annales ducum Bavariae a. 508–907“, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* 17, 365–366.

Kemble, J. M. (1839–48), *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici* 1–6, Sumptibus Societatis, <http://www.archive.org/details/codexdiplomatic00kembgoog>, посећено 16. 1. 2012.

Noble, T. F. X., Emerton, E. (2000), *The Letters of Saint Boniface*. Columbia UP.

Noble, T. F. X.; Head, T. (2011), *Soldiers of Christ: Saints and Saints' Lives*, Penn State University Press.

Page, R. B. (ур.) (1909), *The letters of Alcuin*, New York: Forest Press.

Rau, R. (1968), *Briefe des Bonifatius; Willibalds Leben des Bonifatius*. *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters IVb*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

St. Boniface, Archbishop of Mainz (1911), *English correspondence, being for the most part letters exchanged between the Apostle of the Germans and his English friends*, University of Toronto Libraries.

Talbot, C. H. (1954), *The Anglo-Saxon Missionaries in Germany, Being the Lives of SS. Willibrord, Boniface, Leoba and Lebuin together with the Hodoepicon of St. Willibald and a selection from the correspondence of St. Boniface*, London and New York: Sheed and Ward.

Wilson, H. A. (ур.) (1918), *The Calendar of St Willibrord: From MS Paris Lat. 10837: Facsimile with Transcription, Introduction, and Notes*, Harrison and Sons.

Енциклопедије:

Brett, M., Cushing, K. G. (ур.) (2009), *Readers, Texts and Compilers in the Earlier Middle Ages*, Church, Faith and Culture in the Medieval West, Ashgate.

Frassetto, M. (2003), *Encyclopedia of Barbarian Europe: Society in Transformation*, ABC-CLIO.

Herzog, J. J., Schaff, P. (2011), *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, Vol. II, Nabu Press.

Lapidge, M., Blair, J., Keynes, S., Scragg, D. (2013), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, Wiley-Blackwell.

Студије:

Bailey, E. (2002), „The Tabernacle as an Allegory of Faith in Anglo-Saxon England: The Codex Amiatinus and the Venerable Bede“, *Medieval Perspectives*, Vol. 17 Issue 2.

Baumeister, R., Nies, H. (1994), *Der heilige Willibald, erster Bischof von Eichstätt. Sein Leben, sein Wirken, seine Verehrung*, Strasbourg.

Cubitt, C. R. E. (1995), *Anglo-Saxon church councils c. 650–c. 850*, London.

Deanesley, M., Grosjean, P. (1959), „The Canterbury Edition of the Answers of Pope Gregory I to St. Augustine“, *The Journal of Ecclesiastical History* 10, 1–49.

Erdmann, C. (1978), *The Origin of the Idea of Crusade*, translated by Marshall W. Baldwin and Walter Goffart, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Fabricius, W. (1909), *Erläuterungen zum Geschichtlichen Atlas der Rheinprovinz, Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde*, vol XII, V, 1, Bonn.

- Fouracre, P. (2000), *The Age of Charles Martel*, New York: Longman.
- Godfrey, J. (2009), *The Church in Anglo-Saxon England*, Cambridge University Press.
- Halfond, G. (2009), *The Archaeology of Frankish Church Councils, AD 511–768*, Medieval Law and Its Practice, Brill.
- Hamburger, J., Marti, S. (2008), *Crown and Veil: Female Monasticism from the Fifth to the Fifteenth Centuries*, New York: Columbia UP.
- Held, K. (1987), *Hl. Willibald. Leben und Wirken, Legende und Verehrung, Willibald in der Kunst*, Kipfenberg.
- Hillgarth, J. N. (1986), *Christianity and Paganism, 350–750: The Conversion of Western Europe*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hollis, S. (1992), *Anglo-Saxon Women and the Church: Sharing A Common Fate*, Rochester: Boydell.
- Irvine, M. (1986), „Bede the grammarian and the scope of grammatical studies in eighth-century Northumbria“, *Anglo-Saxon England*, Volume 15, Cambridge University Press, 15–44.
- Jasper, D., Fuhrmann, H. (2001), *Papal Letters in the Early Middle Ages*, History of Medieval Canon Law, CUA Press.
- Keep, D. (1982), „Cultural Conflicts in the Missions of St. Boniface“, *Religion and National Identity*, уредник Stuart Mews, SCH, no. 18, Oxford: Basil Blackwell.
- Kreitmeir, K. (1987), *St. Willibald erster Bischof von Eichstätt*. Eichstätt.
- Lapidge, M. (1986), „The school of Theodore and Hadrian“, *Anglo-Saxon England*, Volume 15, Cambridge University Press, 45–72.
- Lawrence, C. H. (1984), *Medieval Monasticism*, London: Longman.
- Levison, W. (1949), *England and the Continent in the Eighth century*, The Clarendon Press.
- Markus, R. A. (1963), „The Chronology of the Gregorian Mission to England: Bede's Narrative and Gregory's Correspondence“, *The Journal of Ecclesiastical History* 14, 16–30.
- Mckitterick, R. (1983), *The Frankish Kingdoms Under the Carolingians 751–987*, Routledge.
- Palmer, J. (2005), „The 'vigorous rule' of Bishop Lull: between Bonifatian mission and Carolingian church control“, *Early Medieval Europe*, Volume 13, Issue 3, 249–276.
- Riche, P. (1993), *The Carolingians: A Family Who Forged Europe*, University of Pennsylvania Press.
- Schutz, H. (2004), *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts, and Architecture: A Cultural History of Central Europe, 750–900*,

Cultures, Beliefs and Traditions Medieval and Early Modern Peoples, Brill Academic Pub.

Story, J. (2003), *Carolingian Connections: Anglo-Saxon England and Carolingian Francia, C. 750–870*, Studies in Early Medieval Britain), Ashgate Pub Ltd.

Tangl, M. (1916), „Das Bistum Erfurt“, *Geschichtliche Studien Albert Hauck zum 70. Geburtstag dargebracht von Freunden, Schülern, Fachgenossen und dem Mitarbeiterkreise der Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Leipzig: Hinrichs, 108–120.

Wallace-Hadrill, J. M. (1975), „Rome and the Early English Church: Some Questions of Transmission“, *Early Medieval History*, Oxford: Basil Blackwell.

Wallace-Hadrill, J. M. (1984), *The Frankish Church*, Oxford History of the Christian Church, Oxford University Press, USA.

Чаировић, И. (2012), „Каролиншка ренесанса – културни препород који је променио Западној Европу“, *Теолошки погледи* XLV, 3, Београд.

Чаировић, И. (2013), „Служба викарног епископа у 8. веку у Западној Европи“, *Теолошки погледи* XLVI, 1, Београд.

Примљено: 20. 11. 2013.
Одобрено: 25. 11. 2013.

BONIFACE – MISSIONARY AND/OR REFORMER

Ivica Čairović

Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

Summary: Wynfrith, second name Boniface, was born around 680 in England. He started his education in England in the manner of Roman school and tradition. At thirty, he was ordained and set out to preach in Friesland. Because of political instability Boniface went into Hesse and Bavaria, having secured the support of the Pope and of Charles Martel for his work there. It was the beginning of a highly successful missionary effort, and the planting

of a vigorous Christian church in Germany, where Boniface was eventually consecrated bishop. He asked the Christian Saxons of England to support his work among their kinsmen on the continent, and they responded with money, books, supplies, and above all, with a steady supply of monks to assist him in teaching and preaching. After Boniface's third trip to Rome, Charles Martel erected four dioceses in Bavaria (Salzburg, Regensburg, Freising, and Passau) and gave them Boniface as archbishop and metropolitan over all Germany east of the Rhine. In 745, he was granted Mainz as metropolitan see. In 742, one of his disciples, Sturm (also known as Sturmi, or Sturmius), founded the abbey of Fulda not far from Boniface's earlier missionary outpost at Fritzlar. High point of Boniface's career was the Concilium Germanicum, organized by Carloman in 743. While Boniface was not able to safeguard the church from property seizures by the local nobility, he did achieve one goal, the adoption of stricter guidelines for the Frankish clergy, which often hailed directly from the nobility. Boniface balanced this support and attempted to maintain some independence, however, by attaining the support of the papacy and of the Agilolfing rulers of Bavaria. In Frankish, Hessian, and Thuringian territory, he established the dioceses of Würzburg, and Erfurt. By appointing his own followers as bishops, he was able to retain some independence from the Carolingians, who most likely were content to give him leeway as long as Christianity was imposed on the Saxons and other Germanic tribes.

The main goal of the study is to begin to research if Boniface was really *missionary* or reformer, and what was his main role in the papal plan for the regions of Germanic tribes.

Key words: *Boniface, missionary, Church reformer, the Pope.*

О ДАТОВАЊУ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ ПИСМА—ЗАКЛЕТВЕ КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ ДУБРОВАЧКОМ АРХИЕПИСКОПУ, КНЕЗУ И ОПШТИНИ

Мирослав М. Поповић*
Библиотека Филозофској
факултетској Универзитетској
у Београду

Апстракт: Циљ рада је да представимо моћност датовања писма—заклетве краљице Јелене Дубровчанима и различите интерпретације садржине документа, које та датовања доносе, а односе се на карактер делатности краљице Јелене у време краља Стефана Уроша I (1243–1276) и њених синова Стефана Драгутина (1276–1282) и Стефана Уроша II Милутина (1282–1321).

Кључне речи: краљица Јелена, Дубровник, Стефан Урош I, Стефан Драгутин, Стефан Урош II Милутин.

Личност краљице Јелене (Анжујске?) у историографији је дуго времена остала у сенци српских владара друге половине 13. века – њеног супруга, краља Стефана Уроша I (1243–1276), и синова, краља Стефана Драгутина (1276–1282) и Стефана Уроша II Милутина (1282–1321). Њен живот у Србији обухвата период од средине 13. века (око 1250) до 1314. године. Ову епоху карактерише полет српске средњовековне државе, њено територијално ширење, активна политика према суседним државама, унутрашња организација и изграђивање. Краљица Јелена је активно учествовала у догађањима свог времена, показала велике дипломатске и управљачке способности. После смрти свога супруга Уроша I 1276. године, управљала је Зетом, Требињем, крајевима око Плава и Горњег Ибра у периоду од следећих тридесет година. Подизала је римокатоличке манастире у Приморју и обнављала приморске градове, сарађивала са Српском Православном Црквом, изградила православ-

* miroslav.popovic@f.bg.ac.rs.